

Фальсифікація відзнак української фалеристичної спадщини

Степан Пахолко,
Ольга Мартин (Львів)

Дослідження фалеристичної спадщини України періоду національно-визвольної боротьби 1914–1952 рр. було зумовлене хвилею національного відродження на початку 90-х років ХХ ст. та надзвичайно великим зацікавленням широких мас населення військовою символікою, орденами, медалями, відзнаками, грошовими знаками Української Народної Республіки, Західно-Української Народної Республіки, підпілля УВО-ОУН-УПА, різноманітних громадсько-політичних організацій, що діяли в умовах бездержавного існування України.

На початку 1988 р., зусиллям авторів було виготовлено 10 стендів з оригінальними грошовими УНР та ЗУНР з власної колекції та 1 стенд з виявленими на той час понад 50-ти українських фалеристичних пам'яток, позиченими у приватних осіб для просвітницько-пропагандивного показу під час масових мітингів, конференцій, показу у військових частинах, навчальних закладах у Львові та Львівській області.

Авторам вдалося встановити дружні стосунки з багатьма колекціонерами, виявити значну кількість відзнак в музеях та архівах України

Одночасно виникла необхідність виготовити гальванокопії відзнак з приватних збірок для музеїв, навчальних закладів, як експонатів для просвітницької роботи, тим більше, що із розширенням географії показу колекції, було виявлено значну кількість невідомих відзнак

Як правило, гальванокопії виготовлялись в заміні за можливість зняти копії з невідомих авторів відзнак.

Авторами були виготовлені тематичні збірки гальванокопій відзнак для краєзнавчих музеїв у містах Миколаєві, Дрогобичі, Стрию, Сокалю, для меморіальних музеїв Євгена Коновальця в с. Зашків та меморіального музею Степана Бандери в м. Дублянах Львівської області та для краєзнавчих музеїв в містах Бережани та Козова Тернопільської обл. та м. Тернопіль.

Одночасно, через відсутність належної охорони, сталося декілька пограбувань

1

a

2

3

a

4

б

6

5

7

8

9

10

11

12

13

14

15

а

16

б

17

18

19

20

21

22

краєзнавчих музеїв. Для прикладу, була викрадена вся збірка відзнак-копій в м. Миколаєві, яку грабіжники сприйняли за оригінальні відзнаки, частково була пограбована збірка копій в м. Бережани [1].

Демонстрація на початку 90-х років минулого століття авторами українських фалеристичних пам'яток періоду національно-визвольної боротьби, сприяла підвищеній зацікавленості такими раритетами не тільки колекціонерів, а й фальсифікаторів і як наслідок поява відзнак-фальсифікатів. Можна припустити, що викрадені копії дали перший поштовх до виготовлення відзнак-фальсифікатів. Адже ще 30 років тому колекціонування відзнак так званих «українських буржуазних націоналістів» могло призвести до дуже сумних наслідків для власників цих справжніх раритетів.

Виявлені відзнаки-фальсифікати умовно можна поділити на три групи:

1. Відзнаки, виготовлені на основі оригінальних відзнак.

2. Відзнаки, виготовлені з використанням іноземних відзнак, на які вмонтовувалися державні символи України (державний герб чи прапор), або залежно від дизайну іноземної відзнаки на ній додавалося гравірування або напис українською мовою.

3. Відзнаки, виготовлені, як імітації-фантазії українських відзнак.

До фальсифікатів 1-ої групи слід віднести першу виявлену відзнаку ще на початку 90-х років минулого століття виготовленої на основі ордену УГА «Золотий Тризуб». Зфальшований примірник ордену був виготовлений з срібла та мав на звороті вибитий номер відзнаки (рис. 1).

Фальсифікатор, маючи викрадену гальванокіпію не знав, що оригінальний орден мав 17 прорізних отворів (на гальванокіпії з технологічних міркувань отвори не повторювались), та не мав ніяких клейм на звороті (рис. 2, б).

«Технологію» виготовлення фальсифікатів можна проілюструвати на прикладі відзнаки «Київ наш 31.VIII.1919». Примірник відзнаки, на жаль, поки що не виявлений.

Відомий за спогадами колекціонера-фалериста А. Феньова, який приблизно в 1975–1976 рр. не зміг придбати для власної збірки цей раритет з фінансових міркувань, але зробив детальний малюнок цієї відзнаки. Відзнака була з жовтого металу, покрита темно-синьою емаллю (з незначними пошкодженнями), мала напис на лицевій стороні «Київ наш 31.VIII.1919».

На основі цього малюнка в 1992 р. була зроблена реконструкція (гальванокіпія) для

пропагандиско-просвітницької роботи, але з технологічних міркувань (для спрощення виготовлення) не подано дату «31.VIII».

У 1999 р. декілька колекціонерів поповнили свої збірки «раритетом», виготовленим із сірого металу, без емалі та з написом «Київ наш 1919». Ймовірно, фальсифікатор знову використав для фальсифікації викрадену копію, не маючи інформації про малюнок А. Феньова (рис. 3).

Слід зазначити, що чи не вперше продажу фальсифікату передувала «рекламна» стаття у газеті «Молода Галичина», де була зроблена спроба «наукового» опису відзнаки, однак без будь-яких посилань на архівні джерела чи історичну літературу [2].

Слід зазначити, що ряд колекціонерів, які займаються купівлею-продажем відзнак також причетні до появи фальсифікатів.

У 2004 р. в одному з антикварних магазинів м. Рівне з'явився у продажі Орден (Хрест) Лицарів Симона Петлюри, виконаний в жовтому металі на малиновій емалі. (Оригінал Хреста — білий метал, покритий чорною емаллю — прим. автора). На звороті було вигравіруване порядкове число (511). (рис. 4, б). Відзнака тривалий час не викликала зацікавлення у колекціонерів, хоча за іконографією нічим не відрізняється від оригінального хреста (рис. 5). Згодом стало відомо, що була спроба придбати цю відзнаку для переробки її на «оригінал» (покрити білим металом, нанести чорну емаль), однак відзнака виявилась в приватній збірці, і власник був переконаний, що заволодів відзнакою, виконаною з відхиленням від проекту.

Провідні колекціонери-фалеристи, — Ю. Подлузький (США), Я. Семотюк (Канада), В. Коняго (США), А. Мельник (Київ), І. Ліхницький (Львів) взагалі ставлять під сумнів ймовірність випуску такого різновиду відзнаки!

Була спроба придбати цю відзнаку для переробки її на «оригінал» (покрити білим металом, нанести чорну емаль), однак відзнака виявилась у приватній збірці, на переконання власника, як відзнака виконана з відхиленням від проекту.

З достовірного джерела відомо про декілька фальсифікатів відзнаки Спільної Інженерної школи, виготовленої на дуже високому рівні, причому один примірник виготовлений на замовлення колекціонера. Декілька примірників таких замовлених відзнак продавались в Києві у 2007 р. Відрізнити їх від оригінальної відзнаки дуже важко (віднайдено поки що три примірники відзнаки автентичності яких не викликає сумніву) (рис. 10).

Виявлено також декілька фальсифікатів пропам'ятної відзнаки УГА («Галицький Хрест») та декілька примірників відзнаки «Не ридать а добувать 1914–1915» виконаних на замовлення колекціонера на дуже високому технологічному рівні (рис. 11, 12).

Виявлено також ряд майстерно виготовлених копій з медалей Карпатської Русі 1932–1935 рр., які продавались чи обмінювались як копії, а можливо і як оригінали (рис. 13).

Відомо також ряд відзнак, виготовлених ветеранськими організаціями в діаспорі як нововитвори чи повторення раніше виданих відзнак. Серед таких відзнак виявлена відзнака Легіону ім. С. Петлюри, виготовлена як фальсифікат для колекціонерів (рис. 14).

Найбільше виявлено відзнак-фальсифікатів, що належать до 2-ої групи. Це фальсифікати виготовлені з використанням основи іноземних відзнак, на яких залежно від дизайну, гравірувались написи українською мовою або накладались українські відзнаки (ймовірно оригінальні, — тризуби чи синьо-жовті прапори)

Останнім часом, таких відзнак з'являється все більше. За інформацією деяких колекціонерів, які крім колекціонування, активно займаються купівлею та продажем різноманітних предметів, що є темою зацікавленості других колег (монети, медалі, ордени, листівки, марки та ін.), — відзнаки-фальсифікати на «чорний» ринок України постачаються з Чеської Республіки.

Серед виявлених фальсифікатів з Чеської Республіки, найхарактернішими є такі «раритери»:

1. Фальсифікат, за основу якого використана оригінальна чеська відзнака з Першої світової війни (рис. 15), на якій на місце видаленої центральної частини з зображенням чеського лева (з роздвоєним хвостом) накладена оригінальна українська відзнака (ймовірно, відзнака 30-х років ХХ ст.) у вигляді геральдичного щита з галицьким левом (рис. 16). Для більшої переконливості до верхнього рамена хреста припаяна пластинка з написом «УСС» (рис. 16, а).

2. Фальсифікат, за основу якого використано чеську відзнаку з металу білого кольору з написом: «slet sokolstva Praha 1912» (рис. 17). На фальсифікаті з алюмінієвого сплаву цей напис замінено на напис: «Україна» та вставлене зображення державного герба України (рис. 18).

Ймовірно, що відзнака була виготовлена якоюсь українською громадською організацією в Чехії, за зразком відзнаки 1912 р., як пам'ятний знак, або виготов-

лена, що ймовірно, як «раритет» для колекціонерів.

3. Фальсифікат на основі невстановленої оригінальної відзнаки у вигляді геральдичного щитка з шоломом, на якому додатково вигравірований напис: «У.С.С.» (рис. 19).

4. Фальсифікат на основі невстановленої оригінальної відзнаки (ймовірно Російської імперії) у вигляді якоря та рятувального кола. На рятувальному колі вигравіровано напис: «Українська торгова фльота» та вмонтований оригінальний значок з державним прапором України (рис. 20).

На підтвердження цієї версії, поданий один з примірників значків-прапорців середини 30-х років, яких авторіві відомо понад п'ять різновидів (рис. 21). Відомий портсигар поч. ХХ ст. з накладеним аналогічним якорем та написом російською мовою.

5. Фальсифікат на основі оригінальної німецької відзнаки Другої світової війни, у вигляді вінка з мечем. На відзнаку (рис. 22) накладений як окремий елемент державний герб України — тризуб з хрестом (ймовірно, спеціально виготовлений). Додаючи до тризуба хрест, фальсифікатор таким чином хотів «прив'язати» фальсифікат до відзнак організації «Союз гетьманців-державників» в Німеччині, які використовували як елемент організаційної символіки — тризуб з хрестом.

6. Фальсифікат на основі оригінального німецького хреста Другої світової війни з мечами та німецькою символікою на лицевій стороні, без емалі на раменах хреста. На звороті датування на раменах: «1943» та німецька символіка (рис. 23).

На відзнаці-фальсифікаті відсутні мечі, натомість доволі примітивно накладена малинова емаль (рис. 24, а) та вмонтована оригінальна українська відзнака середини 30-х років (рис. 24, б). На звороті замість знищеної німецької символіки, вигравірований вручну напис: «О У Н П» (рис. 24, в).

Ймовірно фальсифікатор цифрою «П» хотів «прив'язати» цей «шедевр» до групи ОУН-двійкарів («П» — двійкарі), яка була створена у середині 60-х років ХХ ст. у Німеччині.

7. Фальсифікат на основі угорської кокарди Першої світової війни з триколірною вставкою прапору Угорщини (оригінальну угорську кокарду, на жаль, не вдалося вчасно відсканувати). На кокарді-фальсифікаті вмонтований, значок з державним гербом України, що мав масове поширення на початку 90-х років ХХ ст. (рис. 25).

Ймовірно, фальсифікатор не мав інформації про існування аналогічної відзнаки Легіону УСС з синьо-жовтою вставкою (рис. 26).

8. Фальсифікат на основі стандартної заготовки медалі для нагородження переможців у змаганнях з велосипедного спорту, виготовленої шведським медальєром Свенном Кулле у 1893 р. (клеймо «S. Kulle» [3]). На лицевій стороні медалі-фальсифікату, шрифтом, характерним для початку 2000 р. вигравіровано напис: «За Україну». На звороті напаяний тризуб аналогічний сучасному малому гербу України (рис. 27).

9. Фальсифікат на основі незакінченого, або не затвердженого проекту польської відзнаки періоду польсько-української війни 1918–1919 рр, в центральній частині, якого герб Львова та дата «1918». Зворотна сторона відзнаки без написів (рис. 28).

Досліджуючи польські відзнаки, що мали відношення до боїв у Львові 1–21 листопада 1918 р., автор з дозволу п. Феньова зробив з цього знака гальванкопію.

Через деякий час у віснику Українського геральдичного товариства «Знак» [4] була опублікована стаття «Невідома українська нагорода», в якій описано несподіване перетворення цього хреста в унікальну українську відзнаку, що має на звороті вигравірований напис: «Лицарю Листопадових днів», гроно калини та символ «№__». (гравірування виконане стандартним, сучасним шрифтом на промисловому верстаті (рис. 28).

Ймовірно, що історик-дослідник Вадим Гаха, досліджуючи цю відзнаку, не знав про відсутність на звороті напису, сприйняв її, як оригінальну. Існування такої відзнаки піддав сумніву відомий історик-дослідник української фалеристичної спадщини Віктор Бузало [5].

До третьої групи відзнак-фальсифікатів-фантазій слід віднести три «раритети», авторство яких встановлено. Дві з них створив художник Олександр Космолінський (Львів), як витвори художньо-декоративної творчості для власної потреби. Ці відзнаки після смерті художника опинились в приватній збірці, як відзнаки підпілля ОУН-УПА.

1. Відзнака у вигляді меча, під руків'ям, якого букви «С» і «Б» (рис. 29) (служба безпеки) виявлена фальсифікованою повторно, причому була виготовлена ретельніше з металу білого кольору (авторський варіант був з міді), та номером «7» на звороті.

2. Відзнака у вигляді розетки, у центрі якої тризуб, а навколо напис «служба безпе-

ки ОУН-УПА», виконана художником так, що імітує виготовлення в умовах підпілля (напис виконано з тоненького дроту, припаяного досить примітивно — видно залишки олова) (рис. 30).

Абсолютно неймовірно, щоб така таємна служба, як служба безпеки, використовувала якісь свої відзначення. Можливо, що існують ще якісь витвори цього художника, які з часом можуть з'явитися серед колекціонерів

3. На початку 90-х років минулого століття на Львівській скульптурній фабриці на замовлення ветеранів УГА та УПА було вилито близько 15 ремінних пряжок з написом «УСС» для носіння їх на реконструйованих одностроях (рис. 31). Одна з таких пряжок появилася на «чорному» ринку з легендою, як невстановлена пряжка, виготовлена в діаспорі в 20–30 роках ХХ ст. Ймовірно, що з часом будуть спроби реалізувати ще декілька примірників таких пряжок.

Можна прогнозувати, що фантазія фальсифікаторів та освоєння ними найновітніших технологій призведе до появи таких «раритетів», як наприклад, відзнаки за бій під Крутами чи Мотовилівкою, за бої на горі Маківці чи Лисоні, «Чортківської Офензиві» та інших визначних подій з національно-визвольної боротьби 1914–1952 рр.

Фальсифікація українських відзнак, набуває все більш масового характеру, що можна пояснити відсутністю каталогів, спеціальної літератури, зростаючим попитом та зацікавленням українською фалеристичною спадщиною.

Р.С. У зв'язку з тим, що в статті подані тільки найхарактерніші відзнаки-фальсифікати, автори переконливо просять всіх небайдужих до такої неординарної проблеми, як фальсифікації українських фалеристичних пам'яток, поділитися своїми міркуваннями, а при виявленні фальсифікатів, надати товариську допомогу авторам для внесення їх в майбутній каталог українських фалеристичних пам'яток. Авторами виявлені ще ряд відзнак-фальсифікатів, однак за браком місця, вони поки що не опубліковані *

* Детальний науковий опис фальсифікатів української фалеристичної спадщини (зображення, розмір, матеріал відзнаки, датування, авторство, примітки та джерельну базу) буде подано в Альманасі-каталозі «Українська фалеристика 1848–1939 рр.», який готується до друку, за авторством колекціонера-краєзнавця Степана Пахолка та історика-архівіста Ореста Круковського.

23

а

б

а

25

26

27

а

б

28

29

30

31

Список літератури

1. Пахолок С. Украинские награды и знаки-фальсификаты// Однострій. — 2000. — № 5. — С. 39–40.

2. Українець Х. Невідомі нагороди буремної України // Молода Галичина. — 31 грудня 1999 р.

3. *Allege mienes Lexikon. Der Bildenen Kunstler.* Leipzig. Verlag von E. A. Seemann. 1928. — Т. 12. — С. 92.

4. Гаха В. Невідома українська нагорода // «Знак». — 9 лютого 1995, ч 9. — С. 13

5. Нагороди України. Історія, факти, документи Т.1.ст.68. Київ, «Українознавство «Фірма» ARC-Ukraine», 1996.